

3. **Выготский Л. С.** Развитие личности и мировоззрения ребенка / Л. С. Выготский // Психология личности : тексты. – М. : МГУ, 1982. – С. 161–166.
4. **Калижнюк Е. С.** Психические нарушения при детских церебральных параличах / Е. С. Калижнюк. – К. : Вища школа, 1987. – 254 с.
5. **Кириченко Е. И.** Возрастные аспекты формирования психогенных заболеваний у детей раннего возраста / Е. И. Кириченко // Неврозы у детей и подростков : тезисы докладов Всесоюз. конф., Москва, 17–18 дек. 1986 г. – М., 1986. – С. 86 – 88.
6. **Клопота Є. А.** Я-образ у структурі самосвідомості незрячої людини / Є. А. Клопота // Вісник Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія: Психологія. – Х. : ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, 2001. – Вип. 8. – С. 104–110.
7. **Кон И. С.** Категория Я в психологии / И. С. Кон // Психологический журнал. – 1981. – Т. 2, № 3. – С. 25–39.
8. **Кон И. С.** Открытие Я / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1978. – 367 с.
9. **Максименко С. Д.** Основы генетичної психології / С. Д. Максименко. – К. : НПЦ Перспектива, 1998. – 220 с.
10. **Корнієнко В. В.** Особливості розвитку «образу-Я» у дітей з патологією опорно-рухового апарату в залежності від умов соціально-психологічної реабілітації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19. 00. 04 / В. В. Корнієнко. – К., 2009. – 17 с.
11. **Мастюкова Е. М.** Некоторые особенности мотивационной сферы школьников с церебральным параличом и воспитание основ нравственного поведения / Е. М. Мастюкова // Дефектология. – 1985. – № 5. – С. 45–49.
12. **Петровський А. В.** Теоретическая психология : учеб. пособ. [для студ. психол. фак. высш. учеб. заведений] / А. В. Петровський, М. Г. Ярошевський. – М. : Изд. центр «Академия», 2001. – 496 с.
13. **Райгородский Д. Я.** Психология личности : хрестоматія / Д. Я. Райгородский. – Самара : Изд. дом «БАХРАХ», 1999. – 544 с.
14. **Хорни К.** Невротическая личность нашего времени: Самоанализ / К. Хорни; пер. с англ. В. В. Старовойтова; общ. ред. и послесл. Г. В. Бурменской. – М. : Прогресс: Универс, 1993. – 480 с.
15. **Шорохова Е. В.** Проблема «Я» и самосознание / Е. В. Шорохова // Проблемы сознания: материалы симпозиума по проблемам сознания, март–апрель 1966 г., Москва / отв. ред. В. М. Баншиков. – М., 1966. – С. 81–90.
16. **Bandura A.** Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change / A. Bandura. – Psychological Review. – 1977. – V. 84. – P. 191–215.
17. **Josselson R.** Ego development in adolescence / R. Josselson // Handbook of adolescent psychology / ED. By J. Adelson. – New York: John Wiley, 1980. – P. 188–210.

Надійшла до редколегії 11.03.2011.

УДК 159.922.27.7/8

Т. В. Кубриченко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ГЕНЕЗИС ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

Розглянуто феномен гендерних стереотипів. Проаналізовано особливості виникнення і сучасні тенденції трансформації гендерних стереотипів як продукту культури та індивідуального когнітивного конструкту особистості.

Ключові слова: гендерні стереотипи, гендерна роль, гендерна соціалізація.

Рассмотрен феномен гендерных стереотипов. Проанализированы особенности возникновения и современные тенденции трансформации гендерных стереотипов как продукта культуры и индивидуального когнитивного конструкта личности.

Ключевые слова: гендерные стереотипы, гендерная роль, гендерная социализация.

The article deals with gender stereotypes phenomena. There have been studied gender stereotypes as a culture product and personality individual cognitive construct origin peculiarities and modern transformational tendencies.

Key words: gender stereotypes, gender role, gender socialization.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Демократизація сучасного суспільства, визнання важливості рівноправного розвитку представників різних гендерних груп і нагальність досягнення гендерного паритету вимагає радикальних зрушень у процесі гендерної соціалізації особистості. Визнаним чинником останнього виступають гендерні стереотипи, які значною мірою визначають направленість процесу соціалізації дітей та юнацтва.

Попри звуження сфери прояву традиційних гендерних стереотипів, помітну тенденцію поступового перетворення гендерних нормативів, розширення спектра уявлень про істинно жіночі якості, авторами наводяться численні свідчення «живучості традиційних стереотипів» (Т. Говорун) та їхніх негативних наслідків, що робить необхідним дослідження гендерних стереотипів сучасної української студентської молоді.

Мета статті полягає у здійсненні теоретичного аналізу психологічних характеристик гендерних стереотипів, особливостей їх виникнення й сучасних тенденцій трансформації їхнього змісту.

Виклад основного матеріалу. З помітною активізацією гендерних досліджень проблемі гендерних стереотипів присвячується всезростаюча кількість робіт вітчизняних та зарубіжних авторів.

Окреслюючи зміст цієї категорії, слід зауважити, що гендерні стереотипи аналізуються в літературі і як продукт культури, і як індивідуальний когнітивний конструкт особистості, що є наслідком сприйняття чоловіка і жінки як представників гендерних груп [5]. Зазначене ілюструється зіставленням традиційного визначення гендерних стереотипів як стандартизованого, схематизованого, емоційно забарвленого уявлення про соціальні ролі, моделі поведінки, риси характеру чоловіків і жінок як представників своєї статі, їхні універсальні сутнісні відмінності і нормативну поведінку, яке виражається в категоріях «маскулітності» та «фемінітності» (Ш. Берн, О. Вороніна, Т. Кліменкова, І. Кльоцина, О. Кустова) із визначенням, запропонованим Д. Мацумото (2002), відповідно до якого гендерні стереотипи вважаються психологічними і поведінковими характеристиками, які традиційно приписують чоловікам або жінкам. При цьому автори відзначають, що у гендерних стереотипах у максимально узагальненій формі представлені досягнуті в результаті імпліцитної згоди уявлення стосовно можливості представника певної статі виявляти ті чи інші якості (Ю. Альошина, А. Волович).

Дослідники застерігають від ототожнення поняття гендерних стереотипів з терміном «гендерна роль», яким позначають набір очікуваних зразків поведінки (норм) для чоловіків і жінок [11].

Оскільки гендерні стереотипи визнаються різновидом соціальних стереотипів, є підстави відзначати притаманність їм відповідних характеристик і представленість у їхньому складі відомих компонентів соціального стереотипу (когнітивного, що відповідає за аналіз стереотипів за їхнім змістом; афективного, що виражає певне ставлення до об'єкта пізнання; поведінкового, який відображає готовність до визначеної поведінки щодо об'єкта пізнання) (Н. Рождественська). Зважаючи на це, гендерні стереотипи визнають або повними (представлено всі три компоненти), або неповними (один із компонентів відсутній). Крім того, широко відоме виділення трьох груп гендерних стереотипів (нормативні уявлення про соматичні, психічні, поведінкові властивості, які характерні для чоловіків і

жінок (стереотипи маскулінності/фемінінності); стереотипи щодо змісту статево відповідної праці; стереотипи сімейних і професійних ролей чоловіків і жінок (Ю. Гусева, І. Кльоцина, М. Сабунаєва та інші).

Водночас разом із гендерною ідентичністю, гендерними ролями, гендерними настановленнями гендерні стереотипи належать до гендерних характеристик особистості, що є складовими її Я-концепції [1; 6; 9]. Показано, що гендерні стереотипи трансформуються у цінності та формують нормативні образи «справжньої» фемінінності та маскулінності. Розглядаючи зазначені категорії, дослідники враховують їхню множинність, історичність і ситуаційність. При цьому перша характеристика втілюється у наявності в суспільстві різних моделей маскулінності. Якщо домінантні моделі відображають уявлення, властиві для більшості членів суспільства, об'єднаних расовими, соціальними, культурними ознаками щодо певної гендерної ролі та визнаються правильними, то маргіналізовані моделі маскулінності і фемінінності характерні для груп національної, соціальної та сексуальної меншості й вважаються переважною частиною суспільства неповноцінними. Історичність маскулінності і фемінінності виявляється у змінах традиційних гендерних ролей, спричинених змінами соціальних практик чоловіків і жінок, що відбуваються під впливом культурних та економічних чинників. Соціокультурна залежність інтенсифікаційних та інфляційних змін у характеристиках маскулінності і фемінінності вказує, як зазначають автори, на зазначену їх ситуаційність [10].

У переліку відомих функцій гендерних стереотипів поруч з регулятивною, пояснювальною, ретрансляційною постає як одна з найважливіших функція виправдовування і захисту фактичної нерівності між статями (В. Агеєв).

У літературі представлено також низку характеристик гендерних стереотипів, серед яких названо їх узгодженість, схематичність, спрощеність, емоційно-оцінювальну завантаженість, стійкість і ригідність, неточність [3].

Шукаючи відповідь на питання про особливості виникнення гендерних стереотипів, автори вказують на те, що вони мають розумітися як наслідок статевого диморфізму, відповідних психологічних відмінностей та соціальних і культурно-історичних факторів (В. Агеєв). Формування гендерних стереотипів ґрунтується на сприйманні і поясненні статевих відмінностей у різні історичні періоди, в різних культурах, у результаті розподілу праці (І. Тупіцина). А існує «табу на подібність» підтвердило існування як статевих відмінностей, так і відмінностей у соціальних ролях чоловіків і жінок та обумовило гендерну нерівність [14]. Крім того, появу гендерних стереотипів обумовило й те, що історично в моделі гендерних відносин статеві відмінності розташовувалися над індивідуальними, якісними відмінностями чоловіків і жінок. Уся західна культура, за зауваженням Т. Власової (2006), «являє собою історію створення гендерних стереотипів, які традиційно ґрунтуються на амбівалентності чоловічого і жіночого як у сфері сприймання, так і у сфері інтерпретації». Продемонстровано відображення гендерних стереотипів в економічній та виробничій сферах, при цьому виробництво товарів розглядалося як «чоловіче», практичне, реалістичне, тоді як виробництво знань або обмін інформацією зневажливо вважалося суцільним «паперозабрудненням» і розглядалося як «wimpy», або «mave» – жіночо запещене (Т. Власова).

Зауважується, що в утвердженні гендерного стереотипу про закріплення соціальних ролей відповідно до статі важливу роль зіграла концепція Т. Парсонса і Р. Бейлса щодо «природної» взаємодоповнюваності статей, згідно з якою здатність жінки до народження дітей, догляд за ними визначають однозначно її експресивну роль; водночас чоловік, неспроможний виконувати ці біологічні функції, стає виконавцем інструментальної ролі, яка полягає у підтримці зв'язків між сім'єю і зовнішнім світом, та з професійною діяльністю, що дає матеріальний прибуток і соціальний статус (Н. Смелзер). Проте з'ясувалося, що дихотомія ін-

струментальності й експресивності ґрунтується не стільки на природних статевих відмінностях, скільки на соціальних нормах, дотримання яких стримує індивідуальний саморозвиток та самовираження чоловіків і жінок [7].

При цьому кожна культура заохочує жінок і чоловіків наслідувати певні норми гендерної поведінки, детермінує гендерні ролі та диктує власні гендерні стереотипні уявлення (Т. Белавіна, Д. Бест, Т. Говорун, І. Кон, В. Ліувен М. Мід, Дж. Уїлліамс). Саме тому, зважаючи на відмінності у змісті гендерних ролей, припустимому у межах певної культури (попри визнання наявності рис, що мають транскультурний характер), слід погодитися із запровадженням авторами поняття гендерних автостереотипів [8].

У зв'язку з цим дослідники наголошують на відмінностях як у становищі жінок у різних типах суспільства, так і у нормах гендерної поведінки (Т. Бендас, Г. Брандт, Т. Говорун, Д. Майерс, М. Мід та інші). Якщо при тривалій стійкості гендерних стереотипів, характерній, зокрема, для первісного суспільства, автори відзначають шанобливе ставлення до жінок, виконання ними у ці часи не лише обов'язків берегині домашнього вогнища, матері, а й зайнятість усією суспільною економікою, то у класовому суспільстві статус жінки вже визначається її економічною залежністю від чоловіка та створюються так звані «чоловічі» виміри для оцінки жіночої й чоловічої природи (С. де Бовуар, К. Горні, К. Джилліган). Жінка сприймається крізь призму стосунків із чоловіком, а соціально схвалюваним стає виконання нею сімейних ролей. Водночас більш соціально бажаними виявляються маскулінні риси індивіда.

На нашу думку, наразі досить складно однозначно оцінити наслідки впливовості гендерних стереотипів. Адже відомо, що у численних роботах наголошувалося, перш за все, на негативних ефектах, що спричиняються гендерними стереотипами. Серед них визнання того, що як і будь-які інші, гендерні стереотипи породжують занадто умовне і спрощене уявлення про людей, формують очікування і установки по відношенню до інших, позбавляють переваг, пов'язаних із пізнанням окремої особистості, обмежують її розвиток тощо (С. Бем, Л. Вайцман, Е. Здравомислова, А. Тьомкіна та інші). Проте існують також обґрунтовані висновки й про позитивний смисл гендерних стереотипів, відповідно до яких статеві стереотипізація розглядається як нормальний процес (Г. Мартін, Ц. Халверсон). На рівні міжгрупового сприймання у межах психології соціального пізнання стереотипи визнаються категоріями, які вносять узгодженість і порядок у соціальне оточення особистості, а стереотипізування вважається адаптивним процесом (Г. Андрєєва, І. Сушков). Водночас при перенесенні дії стереотипів у міжособистісну площину образ представника іншої статі, як зауважується, стає викривленим, схематичним і зверхнім [5, с. 254].

Власне останнє й викликає тривогу, адже стереотипне уявлення, зокрема, про жіночу роль обмежує можливості самореалізації жінок, значна кількість яких, як зауважується, прагне до реалізації у сферах, що традиційно їм не пропонуються [8]. Констатується наявність упередженості жінок проти самих себе у сфері наукової діяльності, мистецтві. Висока компетентність жінок, яка спростовує існуючі стереотипи, виявляється для них переважно негативним фактором, адже і чоловіки, і жінки прагнуть виключити таку жінку із своєї групи або – як інший розповсюджений варіант – спростувати факт компетентності (В. Агеєв). Без урахування впливу гендерних стереотипів також неможливо, як показано, з'ясувати причини феномена так званої «зникаючої обдарованості» у жінок (С. Олшен).

Саме під тиском гендерних стереотипів дівчата відмовляються від кар'єрного зростання на користь укладання вдалого шлюбу і виконання ролі домогосподарки. Водночас, так званий «синдром домогосподарки» виявляється у почутті безпорадності, безнадії, частих депресіях, низькій самооцінці (Л. Попова). При цьому автором влучно зауважується, що, звичайно, дівчата мають право обрати кар'єру

домогосподарки, але такий вибір має будуватися на відрефлексованій оцінці можливих варіантів життєвого шляху, розумінні і переживанні його можливих наслідків. Водночас, за даними Т. Говорун [2], професійна кар'єра не розглядається жінкою як загроза благополуччю родини, але професійне і сімейне життя жінки завжди взаємопов'язані, а перебіг кар'єрного зростання часто супроводжується протистоянням із чоловічим оточенням. У зв'язку з цим зарубіжними авторами виділено спричинений гендерними стереотипами феномен «скляної стелі», що визначається як штучно створений бар'єр, який ґрунтується на забобонах та заважає просуванню по службі, перешкоджає обійманню жінками керівних посад. Отже, у професійній діяльності жінка змушена докладати багато зусиль для боротьби з гендерними стереотипами, що створює умови для виникнення професійного стресу та синдрому «професійного вигорання» [10].

Подвійна зайнятість жінки, її нижчий економічний статус, сексизм при прийомі на роботу, широка сексуальна експлуатація жіночого тіла в рекламі дослідники називають параметрами, за якими простежуються проблеми порушення гендерної рівноваги [2].

Показано, що панування у свідомості молоді патріархальних стереотипів щодо природного розмежування економічних сфер самореалізації чоловіків і жінок спричиняє гендерну асиметрію як професійної освіти та трудових ресурсів, так і реальної трудової зайнятості й соціально-економічного статусу (Т. Говорун).

З іншого боку, відкритість питання про ієрархію жіночої і професійної ролі, засвоєння дитиною необхідності їх суміщення, сприймання жіночої ролі як вторинної, але з подвійним навантаженням, ускладнює формування статево-рольових переваг (Ю. Альошина, А. Волович). Стереотипність поглядів на взаємовідносини статей як ієрархічні з відповідними перевагами чоловіків стимулює розвиток у жінок маскулітних якостей (прагнення до домінування, конкурентності, надактивності). При цьому жінка з наявними маскулітними якостями краще адаптується до оточення, легше підвищує свій діловий статус, проте занадто висока маскулітність може спричинити внутрішній конфлікт, переживання страху і сорому й негативне самосприйняття (І. Найдовська).

Водночас, як показано, на свідомому рівні жінка приймає і підтримує егалітарні ідеї розподілу ролей, але «глибоко всередині вона прагне до традиційності» (О. Гаврилиця). Подвійне уявлення про жіночу роль може спричинити побудову жінками суперечливої рольової моделі. У разі традиційності, фемінінності первинної, глибинної ідентифікації жінки, необхідність суміщувати ролі матері і ролі професіонала буде, як зазначається автором, призводити до формування почуття провини і рольового конфлікту.

Водночас переплетення прагнення реалізувати свої здібності з почуттям провини перед сім'єю характеризують так званий синдром наджінки. Зазначається, що він породжується стереотипом жіночого «вищого призначення». При цьому жінка докладає назусилля, щоб сім'я не «страждала» від її кар'єри, відмовляється від залучення членів родини до виконання господарчих справ, не вдається до розподілу сімейних обов'язків. Названий синдром у певній мірі пояснює обмежені успіхи жінок у обраній сфері та швидке «перегорання» жінок-вчених та керівників (Л. Попова).

Відповідно відзначається потенційна дискримінаційність гендерних стереотипів як механізму утвердження андроцентричної культури, адже являючи собою набір жорстких припущень, які стосуються всіх жінок незалежно від їхніх індивідуально-психологічних особливостей, гендерні стереотипи формують неадекватно занижені очікування щодо жіночих успіхів у соціально престижних сферах діяльності [1, с. 255 – 256]. При цьому помилково вважати, що страждають представники тільки однієї статі, адже якщо у дівчат і жінок констатується нереалізованість потенціалу соціальних ролей, то у юнаків і чоловіків – батьків-

ських ролей [4]. Загалом стереотипізація «чоловічого» і «жіночого» спричиняє, за Т. Власовою, закріплення стосунків домінування і підкорення та не сприяє становленню таких соціальних умов, які б забезпечували повну самореалізацію особистості.

Дослідження гендерних стереотипів, демократичних змін у їхньому змісті видається важливим також у зв'язку з визнанням їх значущим фактором гендерної соціалізації особистості. Цей процес, як відомо, включає засвоєння властивих представникам певної статі психосексуальних установок, ціннісних орієнтацій, способів поведінки, соціального досвіду та формування статевої самосвідомості (І. Каширська). Якщо основними аспектами соціалізації вважаються присвоєння й опредмечування (Г. Андреева), то в контексті гендерної соціалізації під присвоєнням розуміють засвоєння дитиною того, що означає бути представником певної статі, а під опредмечуванням – реалізацію на практиці засвоєних гендерних схем (Ю. Гусева). На тлі фемінінності базових орієнтацій дитини по відношенню до світу, які включають традиційно жіночі особливості (Н. Ходороу), індивіду в процесі формуванні психічної статі і усвідомлення власної приналежності до певної гендерної групи важливо ідентифікувати себе з тими її представниками, які мають чітко виражені маскулінні або фемінінні риси [5]. Автори вказують на те, що весь процес соціалізації дитини супроводжується традиційними поглядами на роль чоловіків і жінок у суспільстві, які переважають у значної частини населення попри декларування «рівних можливостей» (Л. Попова; О. Разумникова).

Саме завдяки інтеріоризації гендерних стереотипів, які існують у культурі та стають суб'єктивною психічною реальністю, відбувається, за зауваженням В. Кагана, формування у індивіда уявлень і установок мужності-жіночності. Відзначено, що гендерні стереотипи визначають направленість процесу соціалізації дітей (Ю. Альошина, А. Волович), яка дає дівчаткам «корені», а хлопчикам – «крила» (Д. Майерс). Отже, соціалізаційна ситуація є специфічною для кожної статі. При цьому жіночий світ «розвивається більш суперечливо і повільно, ... поза-як фемінізація на певних вікових етапах поєднує в собі певну вікову маскулінізацію й андрогінну орієнтацію. Завдяки цьому жіночий світ більш відкритий зовнішнім впливам, насичений полімодальними інтерпретаціями» [2]. При цьому гендерні стереотипи виступають найбільш яскравим та ефективним механізмом формування традиційної гендерної поведінки і соціальних ролей (О. Вороніна, Т. Клименкова).

Певні відмінності щодо жорсткості гендерних стереотипів відзначені у залежності від типу поселення: якщо для малих міст властивими виявилися патріархальні уявлення про гендерний порядок і більш традиційне формування гендерної ідентичності молоді, то для промислових центрів характерні нежорсткі гендерні стереотипи й різні форми гендерних сценаріїв, звуження сфери прояву традиційних гендерних стереотипів, що розглядається дослідниками як потенціал для руйнування патріархальних уявлень про світ (Ю. Бромлей, В. Каган, Н. Радіна, Є. Терешенкова).

Попри збереження характерного для української етнокультури високого статусу жінки-матері, батьківська сім'я заохочує дітей до виявлення статево специфічних рис, ґрунтуючись на своєму розумінні якостей, характерних для жінок і чоловіків. Мають місце не лише певні соціальні очікування щодо дітей різної статі, а й підкріплення саме типових для статі видів діяльності, поведінки [9]. При цьому після народження дитини більш крайні й відповідні стереотипу оцінки дає саме батько, а не мати (Дж. Рубін, Ф. Провессано, З. Луна), що може, серед іншого, слугувати вагомим аргументом на користь безпідставності недооцінки ролі батька у процесі гендерної соціалізації дитини.

Жіноча рольова модель, демонстрація дівчатками типово фемінінних якостей (орієнтації на інших, афіліативних та експресивних тенденцій) також заохочуються вихователями і шкільними вчителями. Не відрізняється свободою від впливу гендерних нормативів і зміст навчального матеріалу, підручників, дитячої літератури. Констатується традиційність, фемінінність жіночих образів, представлених у класичній літературі, казках. Що ж до сучасної літератури, телевізійних передач, то образ жінки у них є, на думку дослідників, непомітним (жіноча діяльність менш відома, менше соціально винагороджується; жінки менше представлені у головних ролях, назвах, ілюстраціях тощо) (Ю. Альошина, А. Волович).

Отже, загалом вплив соціуму залишається статевотипізованим, що, за висновками О. Кікінежді та О. Кіз, спричиняє поляризацію особистісних орієнтацій юнаків та дівчат, закріплення дисбалансованих гендерних ролей і властивостей, дискримінацію позиції статей у різних сферах життєдіяльності.

Разом із тим, трансформаційні процеси в сучасній Україні, розширення спектра проявів жіночої поведінки і різноманітність уявлень про «істинно жіночі» якості, відсутність у культурі жорсткого стереотипу «справжньої жінки» та менша, порівняно із чоловічим, категоричність жіночого стереотипу дозволяють дослідникам відзначати явище емансипаційної демократизації гендерних стереотипів, їхню динамічну варіативність і звуження сфери прояву. Крім того, розхитування гендерних нормативів і тенденція їх поступового перетворення пов'язані, як зазначається, з накопиченням у певних соціальних групах відхилень від статевого еталону в поведінці (Ю. Альошина, А. Волович, В. Каган, І. Каширська та ін.).

Процес трансформації гендерних стереотипів представлений І. Кльоциною [1, с. 265] у вигляді послідовних етапів, де один впливає з іншого: змінення в структурі гендерних ролей чоловіка і жінки як членів суспільства → трансформація соціонормативних еталонів маскуліності-фемінінності → коригування поведінкових установок і практик у системі міжстатевої взаємодії → поява нових рис у гендерних характеристиках особистості та зміна гендерних стереотипів.

Натомість зміни гендерних стереотипів спричиняють певні труднощі, до яких автори відносять випередження потребою у нових міжстатевих стосунках здатності до їх встановлення, підтримки і розвитку. Також, зокрема, відзначається, що засвоєння жінкою чоловічих стереотипів поведінки зумовлює сприйняття нею чоловіка як менш маскулінного (В. Каган). Проте зазначені ускладнення в жодному разі не перекреслюють позитивного смислу зрушень у гендерних стереотипах, адже саме вони, за даними дослідників, сприяють розвитку у жінок нових життєвих цінностей, появі нових пріоритетів типу «досягнення успіху» або «різноманітне життя» та розширення поля їхньої діяльності. Йдеться навіть про те, що зміни гендерних стереотипів певною мірою можуть компенсувати міжстатеві відмінності у когнітивних здібностях, й у тому числі, у креативних (О. Разумнікова). Останні дослідження [2] виявили більшу зорієнтованість жіноцтва порівняно з чоловіками на партнерство у реалізації функцій сім'ї, більшу поцінюваність вищої освіти, фінансової самодостатності та значно критичніше, ніж у чоловіків, ставлення до обмеження жіночого призначення виключно сферою материнства й родинним колом. Хоча жінки й визнають, що їхнє кар'єрне зростання супроводжується протистоянням із чоловіками, але власна професійна кар'єра не розглядається ними як загроза благополуччя родини.

Висновки. Отже, гендерні стереотипи як провідні виміри гендерних орієнтацій, спрямованості суспільства на традиційний або егалітарний розподіл ролей, існують на рівні буденної свідомості й на вищих щаблях культури. Беручи свій початок у давнині, стереотипи гендерної поведінки передаються з покоління у покоління, певною мірою модифікуються, регулюються на ментальному рівні суспільної свідомості та самі впливають на неї. Поруч з усвідомленням низки негативних ефектів, які справляють гендерні стереотипи, визнається їх значущість в

упорядкуванні й узгодженні соціального оточення особистості на рівні міжгрупового сприймання, а також – у гендерній соціалізації особистості. Трансформація гендерних стереотипів, з одного боку, спричиняє нестереотипність гендерної поведінки чоловіків і жінок, суперечність між потребою у нових гендерних відносинах і здатністю до їх встановлення, викликає адаптивну напругу, але з іншого боку, сприяє появі нових моделей гендерних ролей, позитивним зрушенням у гендерній структурі суспільства, розширенню можливостей повноцінної соціальної та індивідуальної реалізації особистісного потенціалу.

Перспективи подальших розвідок полягають у проведенні емпіричних досліджень гендерних стереотипів сучасного українського студентства у їх нормативному, ідеальному і символічному відношеннях.

Бібліографічні посилання

1. **Берн Ш.** Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб.; М. : Прайм-ЕВРОЗНАК Изд. дом «Нева». ОЛМА-ПРЕСС, 2001. – 318 с.
2. **Говорун Т. В.** Гендерні аспекти економічної соціалізації / Т. В. Говорун // Вісник Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. – 2010. – № 1 – 2. – С. 62–7.
3. **Донцов А. И.** Социальные стереотипы: вчера, сегодня, завтра / А. И. Донцов, Т. Г. Стефаненко // Социальная психология в современном мире. – М. : Аспект Пресс, 2002. – С. 76–95.
4. **Кікінежді О. М.** Формування гендерної культури молоді: науково-методичні матеріали до тренінгової програми / О. М. Кікінежді, О. Б. Кізь // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 8. – С. 64–69.
5. **Клецина И. С.** Психология гендерных отношений: Теория и практика / И. С. Клецина. – СПб. : Алетей, 2004. – 408 с. – (Серия «Гендерные исследования»).
6. **Клецина И. С.** Гендерная социализация : учеб. пособ. / И. С. Клецина. – СПб. : Изд-во РГПУ, 1998. – 412 с.
7. **Кон И. С.** Мужские исследования: меняющиеся мужчины в изменяющемся мире / И. С. Кон // Введение в гендерные исследования. Ч.1. / под ред. И. А. Жеребкиной. – Х. : ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетей, 2001. – С. 562–606.
8. **Митина О. В.** Кросскультурное исследование стереотипов женского поведения (в России и США) / О. В. Митина, В. Ф. Петренко // Вопросы психологии. – 2001. – № 1. – С. 68–86.
9. **Репина Т. А.** Анализ теорий полоролевой социализации в современной западной психологии / Т. А. Репина // Вопросы психологии. – 1987. – № 4. – С. 159–165.
10. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти : навч. посіб. / за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, Т. В. Зайчикової. – 2-е вид., перероб. та доповн. – К. : Міленіум, 2006. – 368 с.
11. Словарь гендерных терминов / под ред. А. А. Денисовой / Региональная общественная организация «Восток-Запад: Женские Инновационные Проекты». – М. : Информация XXI век, 2002. – 256 с.
12. **Титаренко Т. М.** Кризь статево-вікові обмеження / Т. М. Титаренко // Життєвий світ особистості : у межах і за межами буденності. – К. : Либідь, 2003. – С. 113–139.
13. **Тоффлер Э.** Метаморфозы власти / Э. Тоффлер. – М. : Изд-во АСТ, 2004. – 668 с.
14. **Фаррел С.** Принципы гендерного конструирования / С. Фаррел, Д. Лорбер // Хрестоматия феминистских текстов. – СПб. : Изд-во «Дмитрий Буланин», 2000. – С. 187–192.

Надійшла до редколегії 18.05.2011.